תלמוד בבלי · אחרונים · שערי תורת בבל · סדר מועד

שערי תורת בבל על פסחים

רבי זאב וולף רבינוביץ'

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שערי תורת בבל על פסחים

רבי זאב וולף רבינוביץ'

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שערי-תורת-בבל-על-פסחים/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב: 4
דף ג 4
דף ד 4
דף ח: 4
דף ט: 4
דף י: 5
דף יא 5
דף יב: 5
דף יד: 5
דף טז 6
דף כד: 6
דף כו 6
דף כז 7
דף כח 7
דף כח: 7
דף ל: 7
דף לד: 8
דף לה 8
דף לו: 9
דף לח: 9
דף מט 9
דף נא 9
דף נא: 10
דף נג 10
דף נו: 10
דף נז 10
דף סג 11
דף סד: 11
דף ע 11
דף עב 12
דף עח: 12
דף פא 12
דף פא: 12
דף פב 12
דף פג 13
דף פג: 13
דף פד: 13
דף פו: 13
דף פז 14
דף פז: 14
דף פט 14
דף צב 14
דף צד 15
דף צד: 15
דף צה 16
דף צז 16
דף צט: 16
דף קג 16
דף קג: 16
דף קז 17
דף קח 17
דף קט 17
דף קט: 18
דף קיא: 18
דף קיב 19
דף קיג 19
דף קיג: 19
דף קיד: 21
דף קיז 21
דף קיח 21

דף ב:

(ב ב) **אור אורתא הוא**.—כפי מה שכתבו חוקרי לשון מצרית: גם בלשון זאת יש מלה אחת המתחלקת לשני פתרונים פעמים אור ופעמים חשך, והיא המלה קק.

דף ג.

(ג א תוספות) **ד"ה ת"ל ביום וכו' שלא ישרף בלילה שלאחרי כן**.—י"ל דהיינו לפי הס"ד: ולפי האמת אפשר שמותר לשורפו בלילה שלאחרי כן, ולא בא הכתוב אלא לאסור לשורפו בליל שני, אבל לא בליל שלישי, וכן משמע בירושלמי שבת רפ"ב [ד ע"ג] וכן מפורש במדר"י בא יב י [פסחא סוף פרשה ו].

דף ד.

(ד א תוספות) **ד"ה אבא וכו' פירוש ר' חייא שאל על אביו וכו'**.—מהא דאיתא בב"ר פצ"ב אות ד' (ומובא ביפ"ע כאן) ר' חייא רבה חמא חד בבלאי א"ל מה עביד אבא א"ל אמך שאלה בך. א"ל אנא אמר לך כדין ואת אמרת לי כדין. א"ל שואלים על החיים ואין שואלים על המתים. ע"כ נראה כגירסת הספרים שהביאו התוספות אלא שביאורו כפשוטו, שר' חייא שאל על אביו של עצמו, וכן רב השיב על אמו של ר' חייא.

דף ח:

(ח רע"ב) **הרי זה צדיק גמור**.—עי' מ"ש בתוספות, ושמעתי להגיה כאן "ה"ז צדקה גמורה".

דף ט:

(ט ב) **אמר אביי וכו' בי"ד דלא שכיחא רפתא בכלהו בתי מצנעא וכו'**.—דבריו מובנים ע"פ דברי חוקרי בע"ח, שכתבו בטבע העכבר, שאם המטבח סמוך למאורתו לא יכין לו אוכל מאומה, כי סומך הוא על המאכל הנמצא במטבח למרבה, ואולם אם בחדר שעל מאורתו ימצא אוכל מעט אז יגרור לו פתותים אחדים למאורתו (החוקר סאן־לא־ראן בספרו).

דף י:

(יו"ד ע"ב תוספות) **ד"ה הניח וכו' ולית להו לרבנן הוא שאבד הוא שנמצא וכו'**.—י"ל דשאני הכא דברור הוא שלא מצא במקום שהניח, אבל הקבר שאבד ונמצא אפשר שהוא זה שאבד וזהו מקומו. וגם לא קשיא מרשב"ג ארשב"ג, דהכא תלה שמא שכח, ובקבר שאבד אמר תיבדק כל השדה; דשאני טומאה שהיא מן התורה, אבל הכא אינו אלא חששא בעלמא מדרבנן.

(שם תוספות) **ד"ה שאני וכו' וא"ת דהכא וכו'**.—עי' אגרות ושו"ת הרמב"ם סי' ל"ט שנשאל על זה ותירץ דמשום שהגנבים טמאים שהם גרועים מעמי הארץ לכך בקרדום שאבד דאמרינן שאדם גנבו, וכן במצא בזוית אחרת אמרינן שאחד נטלו ועשה בו צרכיו והחזירו לזוית אחרת, ושואל שלא מדעת גזלן הוא מה שאין כן בככר, שאין אדם שואל ככר ומחזירו בעצמו (ע"ש). והנה לא שאלו לו מצלוחית, אבל יש לתרץ גם בזה לדעתו משום דהכל טמאים לחטאת דבגדי אוכלי קדש מדרס לחטאת.

דף יא.

(יא א רש"י) **ד"ה קמח וקלי תנן ואין אלו ראויין לאכילה**.—לקמן (קט א) איתא "מחלקין להן קליות" (ע"ש בפי' רשב"ם), ומקרא מלא הוא ברות (ב יד) "ויצבט לה קלי", ומבואר שהן ראויין לאכילה. אלא שהב"י (א"ח סי' ר"ח) כתב בשם כלבו, שקליות של שעורים אין דרך לאכול, ועי' ע"ז (לז ב) דמשמע דקליות מחטים ראויים לאכילה.

דף יב:

(יב ב) **אימתי שלא בשעת ביעורו וכו'**.—עי' רש"י ופי' אחר בתוספות בשם ר"ת, ועי' לעיל ה רע"ב: "אמר רבא וכו' ש"מ דאין ביעור חמץ אלא שריפה", ומזה מוכח דבזמן שחמץ אסור מן התורה אין ביעורו אלא שריפה, והיינו כפירוש רבנו תם.

דף יד:

(יד ב תוספות) **ד"ה ואילו וכו' מיהו תימא וכו' נימא שלישי דטבול יום יוכיח**.—עי' סוטה כט ב, שהתלמוד הקשה כן, ועי' פרש"י שם.

דף טז.

(טז א) **העיד יוסי בן יועזר איש צרידה**.—בהגהות הגרי"ב כתב שצ"ל "רבי יוסי בן יועזר" ונראה דטעמו הוא משום דאמרינן בברכות כח א "עידיות בו ביום נישנית" היינו ביום שהעבירו את ר"ג מנשיאותו והעמידו במקומו את ר"א בן עזריה, וזה היה ביבנה אחר חורבן בית שני. והרי יוסי בן יועזר היה מן הזוגות הראשונים שלפני חרבן בית שני. לכן דעת הגרי"ב שזה דהכא אחר הוא בשם התואר "רבי" והיה בזמן ר"ג דיבנה. אבל אין דבריו נכונים, שאין אנו צריכים לחדש "תנא חדש" שלא היה ולא נברא, כי מלבד עדותו של יוסי בן יועזר מצינו בעידיות עוד כמה דברים שנשנו שם והיו מוקדמים בזמן רב קודם ר"ג דיבנה כמו עדותו של עקביה בן מהללאל וגם הויכוח שהיה לו עם חביריו בפ"ה מ"ו, וכן עדותם של שני גרדיים בפ"א מ"ג, שהיתה עוד בזמן שמאי והלל כדמשמע במ"ד שם. וכמו כן ניתוספו בעידיות כמה דברים והלכות מאנשים שהיו אחרי ר"ג דיבנה, כמו מחלוקת ר' יוסי ור' יהודה בפ"ה מ"א ומ"ב ור' יהודה ור' שמעון בסוף פרק ח'. שוב מצאתי ביוחסין סדר תנאים ערך ר' זכריה בן הקצב שכתב: "ולא תחשוב שהמעידים שם העדות כולם היו שם ביום שמינו את ר"א בן עזריה, שהרי העיד יוסי בן יועזר, שהיה יותר משנה קודם זה וכן עקביה בן מהללאל". ועוד מצאתי בארש"ג שם שכתב: "ותני לן רבי בגוה בתר הכי מילי דאתנו בימי אביו כגון ר' יוסי אומר ששה דברים מקולי ב"ש וכו' וכגון א"ר יהודה ח"ו שעקביא וכו'"[1].

דף כד:

(כד ב תוספות) **ד"ה צירעה וכו' דבפ' ד' מיתות וכו' שהולך על גחונו**.—עי' מ"ש במכות טז ב.

דף כו.

(כו א) **משלשלין את האומנין בתיבות וכו'**.—כתב בתויו"ט שם בשם ראבי"ה, שהתיבות היו פרוצות מרוח אחת כדי שיוכל לעשות במלאכתו כשהוא עומד בתיבה ע"כ. והנה כבר כתב הרא"ש בסוף יומא בסדר העבודה שבקדש הקדשים גם ביום היה חושך, והכרח לומר שהאומנים היו מביאים אתם נרות והיו מדליקים שם בשעת עבודתם כדי שיראו מה לתקן במלאכתם, וכדי שלא יזונו עיניהם מן הצדדים היו צריכים לעמוד

[1] [ועי' דברי המחבר זצ"ל על סה"ד בע' יוסי בן יועזר. ועי' מ"ש באחרונה מו"ר פרופ' אפשטיין זצ"ל במבואו למסכת עדיות, מבואות לספרות התנאים, עמ' 422-444.]

בתיבות פרוצות רק מרוח אחת. ומה שהיו משלשלים אותם דרך לול ולא הכניסו אותם דרך פתחים הוא משום שאין חייבין על ביאה להיכל ולקדש הקדשים אלא דרך פתחים ולא דרך לולין כדאיתא במנחות כז ב.

דף כז.

(כז א) **א"כ אמאן תרמייה**.—כעין זה במנחות כה ב.

דף כח.

(כח רע"א רש"י) **ד"ה אשם וכו' ואירע בו פסול או נותר וכו'**.—עי' תמורה (לד א) דפירש רש"י "כשנודע לאחר שחיטה שלא חטא", וכן עיקר (עי' כריתות רפ"ו).

דף כח:

(כח ב) **סמוכין לא דריש**.—פירש"י: הלכך לית ליה דר' יוסי הגלילי. ולפ"ז צ"ל דהא דכתיב "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגות מצות כי לא חמץ כי גורשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה" (שמ' יב לט), לא שהיו יכולים לאכול חמץ אלא שהכתוב מספר גודל הנס כדאיתא במכילתא פ' בא, שמרעמסס לסוכות ק"כ מילין[2] וכהרף עין באו לסוכות ולא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ ואפו אותן מצות כמו שנצטוו.

דף ל:

(ל ע"ב תוספות) **ד"ה התורה וכו' דמידייתי בחוץ וכו'**.—נראה מדבריהם דשאר כלים לא מידייתי בחוץ (עי' מהרש"א ומהר"ם), וזה סותר את המציאות, כי על פי הנסיון נודע, שאם ימלאו מים קרים במוליאר של מתכת מיד דופניו מזיעין מבחוץ. לכך נראה לפרש כאן "דחזינן להו דמידייתי", שאף כלי קוניא אוכמי וחיורי דשיעי שעוביין מחרס ואבר (לפי רש"י) מ"מ הן מזיעין מבחוץ כשאר כלי חרס או כלי מתכת, וכיון שמזיעין אסורין, שהתורה העידה על כלי חרס וכו'. אבל ביומא (עח א) מבואר דכלי כסף לא מידייתי (ע"ש). ועי' תוספתא מכשירין רפ"ב (ומובא בר"ש שם פ"ג מ"ב): א"ר יוסי בד"א בכלי חרס אבל שאר כל הכלים אינן שואבין. ועי' ירושלמי ערלה פ"ב ה"ח [סב ע"ג]: לא סוף דבר צלוחית אלא אפי' ספל (פי' "ספל" של מתכת וצלוחית של חרס) וכו'. אית לך מימר תמן בשסך מיכן ומצא בצד השני (פי' בתמיה דכלי מתכות לא מידייתי לחוץ). והנה

[2] [כך הנוסח במדרשב"י הוצ' אפשטיין־מלמד עמ' 32, במדר"י פסחא רפי"ד נוסח' אחר', ועי' בהערת הורוביץ בעמ' 47.]

חכמי הטבע יאמרו, כי בין כלי חרס ובין כלי מתכות אינן מוציאין את המים לחוץ, והזיעה אינה אלא אדי מים המצויין באויר שסביב הכלי שנתקררו.

דף לד:

(לד סע"ב) **מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי ונתן אלמא וכו'**.—עי' פירש"י ומה שפירשו בתוספות. והר"ש בפרה פ"ט מ"ג דחה פירש"י בשתי ידים והסכים לפי' התוס'. אבל גם פירושם דחוק כמובן. וראיתי להרמב"ן בפי' התורה פ' חקת (יט יז) עוד פירוש ג' חיותן בכלי, דכשנותנין לכלי מים חיים יהיו, ואח"כ נותן עליהם את האפר. ופלא דא"א לפרש כן בסוטה טז ב, דשם אמרינן: "ורבנן אל כלי דוקא (פי' מים תחלה בכלי) עליו (פי' דמשמע אפר תחלה והמים על האפר) לערבן. ואימא עליו דוקא אל כלי שתהא חיותן בכלי". והרי מבואר שא"א לפרש שם "חיותן בכלי" כפי' רמב"ן ז"ל. לכך נ"ל לפרש, "שתהא חיותן בכלי" עניינו שצריך למלאות המים בכלי דוקא, וכמו ששנינו בפרה פ"ה מ"ה: "שאין ממלאין ואין מקדשין ואין מזין מי חטאת אלא בכלי". וע"ז הקשו "ונתן אלמא תלושין נינהו", פי' דה"ל למכתב "ושאב" או "ומלא", דהיינו שאיבה מן המעיין, וכתיב "ונתן" דמשמע שכבר הם שאובים, והכתוב בא להצריך רק קידוש, וכמו ששנינו ג"כ דין קידוש בכלי במשנת פרה שם. וכן באמת נדרש מקרא זה על קידוש בכלי בספרי חקת [פיס' קכח] (ע"ש). "והא מחוברין נינהו" פי' דלפי הדרש "שתהא חיותן בכלי" מוכח שהכתוב בא להצריך כלי למלאות את המים ממקום חיבורן מן המעיין, "אלא מעלה" פי' דודאי עיקר הכתוב בא להצריך כלי לקידוש בשעה שהמים כבר תלושין, ומה שהצריכו חכמים כלי גם במילוי אינו אלא מעלה בעלמא דרבנן, והסמיכו זה אל המקרא ודרשו "מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי". וכן בסוטה שם מסקינן דלא דרשינן "אל כלי שתהא חיותן בכלי" אלא שצריך ליתן בכלי מים תחלה ואח"כ אפר, פי' וממילא שמעינן דהקידוש הוא בכלי דוקא.

דף לה.

(לה א) **מתני' דלא כריב"נ דאמר אורז מין דגן וכו'**, **ריב"נ אוסר באורז ודוחן וכו'**.—יש לעיין דפתח באורז בלבד וסיים גם בדוחן[3]. ועוד מנלן דלריב"ז יוצאין גם באורז דהא י"ל

[3] [בכתבי יד ודפוסים ישנים ובפי' ר"ח לי' "ודוחן" (והלשון "דאמר אורז מין דגן הוא וחייבין על חימוצו כרת" לי' בכל כי"י), ועי' דברי בעל "דקדוקי סופרים" הע' ר'.]

דאף שקרוב להחמיץ מ"מ חמץ גמור לא הוי, ואפשר שאין יוצאין בו נמי ידי מצה; והיה יותר ניחא להביא כאן הברייתא האחרת, שהביאו בסמוך "אריב"נ אורז מין דגן וכו'".

דף לו:

(לו רע"ב תוספות) **ד"ה אוציא וכו' ואנן לחם בעינן**.—אין זה מדוקדק דלא משום זה ממעטינן אורז ודוחן אלא משום שאינם באים לידי חמץ ומצה (עי' לעיל לה א).
(לו ב תוספות) **ד"ה דאמר וכו' וביכורים נמי נאכלין בנוב וגבעון וכו'**.—אבל בספרי ריש פרשת תבוא [פיס' רצח] איתא: "והלכת אל המקום אשר יבחר זה שילה ובית עולמים", ועי' רמב"ן שם שנסתפק בדין זה.

דף לח:

(לח סע"ב) **והרציתי דברים לפני ר' אליעזר וכו'**.—עי' תוס' חלה פ"א ה"ו, שהנוסח שם "והרציתי דברים לפני ר"א בן עזריה[4], וכעין זה בתוספתא פיאה פ"ג ה"ב ובירושלמי שם פ"ו ה"ב [יט סע"ב], וכן צ"ל כאן[5].

דף מט.

(מט א משנה) **אם עבר צופים**.—עי' פירש"י ותוספות. וראיתי בספר מלחמות היהודים ליוסף בן מתתיהו ספר שני פי"ד אות ד', שקיסטיוס שר צבא רומי תקע אהלו בהר צופים שבעה ריס לפני ירושלים.
(מט סע"א) **משל לענבי הגפן בענבי הגפן וכו' לענבי הגפן בענבי הסנה וכו'**.—עי' ר' בחיי פ' חיי (כד ג) שהעתיק בסיפא "לענבי הגפן בענפי הסנה" והיא גירסא נכונה. ומובן שגם ברישא צ"ל "לענבי הגפן בענפי הגפן".

דף נא.

(נא סע"א) **דאמר רבב"ח סח לי ר' יוחנן בן אלעזר**.—בפי' ר"ח הנוסח "ר' יונתן בן אלעזר" וכן עיקר[6]. ועי' דברינו על סה"ד בע' ר' יונתן בן אלעזר ובע' ר"ש בן יוסי בן לקוניא.

[4] וגם יש שם נוסח אחר בדברי ר' אליעזר ור' יהושע, כ"כ הרד"ל בהקדמתו לפר"א.
[5] [וכ"ה הנוסח בכ"י מינכן ב'.]
[6] [וכ"ה בכתבי יד ובערוך ע' ספח בד"י.]

דף נא:

(נא רע"ב תוספות) **ד"ה אני וכר דמ"מ לא היה רוצה וכו'**.—עי' בהגהות הרש"ש, שהביא מירושלמי ברכות, דר"ש עצמו לא היה אוכל ספיחין. והעיקר שזה מחלוקת התלמודים בין בנוסח המשנה[7] ובין במעשה דר"ש, וכבר כתב הרשב"א בתשובותיו סי' רצ"ח: "הירושלמי לעתים מהפך הסוגיא ופעמים אפי' גירסת הברייתא ואפי' המשניות".

דף נג.

(נג רע"א רש"י) **ד"ה בדניסחני וכו' של דקל זכר וכו'**.—משמע דשל זכר גרוע מנקבה, ועי' להלן נו ב רש"י ד"ה ר' אחא שכתב לחד לישנא דשל נקיבה אינו עושה פירות.

דף נו:

(נו רע"ב) **אבותינו לא הקדישו אלא קורות וכו'**.—בתוספתא סוף פרק ג' מבואר דהקדש זה היה מפני הזרוע, והוא מה שאמר אבא שאול (להלן נז א).

(נו סע"ב רש"י) **ד"ה ראשי לפתות עלי הלפת וכו'**.—עי' חולין צט ב תוס' ד"ה "בראשי", שהשיגו על פי' רש"י מסנה' (יט ב), דמוכח דראשי לפתות הן האימהות הגדלות בתוך הקרקע ולא עלין. וכן מוכח בשבת (קיח ב) וביצה (כה ב)[8]. לפיכך העיקר כפי' ר"ח כאן, דמכניסן לקיום ע"י דבר אחר היינו שכובשים אותם כדרך הירקות הכבושים, ולפי זה אין הפרש בין עלים לאמהות, ובשניהם המחלוקת, ואפשר שבעלין לכ"ע פטורין. ונראה שכ"ה דעת הרמב"ם בפ"ב ה"ב ממתנות עניים, שהשמיט ולא כתב דאימהות של לפת חייבות בפיאה.

דף נז.

(נז סע"א רש"י) **ד"ה מלכא ומלכתא ממלכי בית חשמונאי**.—אף שכל מלכי בית חשמונאי נהגו בעצמם כהונה גדולה, מ"מ אפשר שגם הם העמידו כה"ג אחר, שישמש ביוה"כ בזמן שהם עצמם לא היו בירושלים, שפעמים יצאו למלחמה ולא יכלו לבוא לירושלים. וטעמו של רש"י, שאמר "ממלכי בית חשמונאי" הוא מפני שבסוף כריתות איתא בזה "ינאי מלכא ומלכתא", וידוע כי ינאי היה מבית חשמונאי.

[7] [עי' מ"ש מו"ר פרופ' י"נ אפשטיין זצ"ל בספרו "מבוא לנוסח המשנה", ח"ב, עמ' 709.]
[8] עי' מ"ש בכלאים פ"ג מ"א.

דף סג.

(סג סע"א רש"י) **ד"ה עד וכו' ואם יש לאחד מהן כולן עוברין**.—נראה שדעת רש"י ז"ל, שאם יש לשוחט עובר גם הזורק, וכן אם יש לזורק עובר גם השוחט. ופלא דהרי בשעה ששוחט אינו ידוע עדיין מי שיזרוק, ואם אירע אח"כ שזרק מי שיש אצלו חמץ, איך נחייב את השוחט למפרע; וכן יש לעיין למה מחייבים את הזורק מפני שיש לשוחט שכבר שחט, ומה דהוה הוה. ובירושלמי פרק זה [לב ע"ב] משמע שאין השוחט עובר אם יש לזורק, וכן אין הזורק עובר אם יש לשוחט.

דף סד:

(סד רע"ב) **איכא בינייהו למסמך אניסא וכו'**.—לפירש"י, וכן פי' ר"ח, הנס הוא שהדלתות ננעלות מעצמן כנס מן השמים, וזה דחוק. אבל בפשיטות י"ל דלאביי אף שנתמלאה העזרה לא היו נועלין את הדלתות בידים, אלא מניחין עוד למי שירצה לידחק וליכנס עד שינעלו הדלתות מעצמן ע"י דוחק מרוב אדם, ואין חוששין שמא מתוך הדחק יתמעך אדם בעזרה, שסומכין על הנס, שמעולם לא נתמעך אדם בעזרה כדאיתא למטה; אבל לרבא בשעה שתתמלא העזרה נועלין את הדלתות בידים, ואין מניחין עוד לשום אדם ליכנס משום סכנת נפשות. ומש"ה הביאו בסמוך המעשה שפעם אחת נתמעך זקן אחד בעזרה. וכעין זה חולקים אביי ורבא בקדושין סט רע"ב.

(סד ב) **דילמא שקלי דדהבא ומעיילי דכספא וכו'**.—לפי' רש"י ("והוה ליה מורידין בקדש") אינו מובן איזו הורדה יש כאן, וכי משום שהכהן נטל בידו פעם אחת כלי של זהב, שוב לא יטול עוד בידו כלי של כסף. ועוד מאחר דבתחלה הוא מקבל את המלא ואח"כ הוא מחזיר את הריקן כדאיתא במשנתנו הכי נמי הוה ליה לומר איפכא "דילמא שקלי דכספא ומעיילי דדהבא". ונ"ל דה"פ שמא יטול הכהן לעצמו בזך זהב של הקדש ויביא חליפתו בזך של כסף מביתו; אבל אם כל השורה תהיה של זהב לא יוכל לעשות כן[9].

דף ע.

(ע רע"א) **חגיגת י"ד לאו חובה היא וכו'**.—עי' תוספות שכתבו שאינה אלא דרבנן. ויש לעיין מאחר שאינה מן התורה איך מקריבים אותה עם הפסח אחר תמיד של בין

[9] [ולפי' זה מתאים יותר נוסח כתב־יד אוכספורד: אילימא דשקיל דדהבא ומעייל דכספא וכו' שקיל בר מאתין מתקלי ומעייל בר מאה מתקלי.]

הערבים ועוברים בעשה דהשלמה, ולא מצאתי מי שישתמט לומר שמקריבים אותה לפני התמיד דווקא.

דף עב.

(עב א) **דהוה קאי באוכלוסא דאינשי.**—בכתובות נ ע"א הנוסח "באוכלוסא דאושא". ובסה"ד ערך ר' יצחק בר יוסף כתב להגיה כאן כמו בכתובות. ולי נראה להיפך להגיה בכתובות כמו כאן[10].

דף עח:

(עח רע"ב) **כי קתני מודה ר' יהושע שאם זרק הורצה בנטמא.**—פירש"י משום דאיתיה בעינא, אבל בתוספות פירשו משום דציץ מרצה. ויש לעיין דהא לעיל (עז ב) הוכיחו בתלמודא, דלר' יהושע אין הציץ מרצה על העולין ועל האכילות.

דף פא.

(פא סע"א רש"י) **ד"ה במקום שלא הותרה וכו' כגון נזיר ועושה פסח שהן קרבנות יחיד.**—פי' עושה פסח היינו שרוב הצבור כבר הקריבו קרבנותיהן בטהרה ואח"כ נטמאו כל הכהנים אינם עושים את קרבנות מעוט הצבור, שעדיין לא הקריבו את פסחיהם, ונדחים לפסח שני; אבל אם רוב הצבור עדיין לא הקריבו את פסחיהם ונטמאו כל הכהנים, עושים את הפסח בטומאה כמו בתמיד, כדאיתא לעיל (עט א).

דף פא:

(פא ב) **וכל טמא וטהור להבא הוא.**—פי' אף להבא כדמסיק דבין לכתחלה ובין בדיעבד מרצה בנזיר ועושה פסח; וכן להיפך בתרומה בין שנודע לו שנטמא בטומאת התהום ואח"כ נגע בתרומה ובין שנגע בתרומה ואח"כ נודע לו שכבר נטמא בטומאת התהום בכל אופן התרומה טמאה.

דף פב.

(פב סע"א) **ותו הא דתניא לן דמה וכו'.**—צ"ל: ותו לן דמה וכו'. וכ"ה בפי' ר"ח[11].

[10] [חכם עדיף מנביא. בכתב יד מינכן בכתובות: באוכלוסא דאינשי.]
[11] [התיבות "הא דתניא" לי' אף בכל כתבי היד.]

דף פג.

(פג סע"א) **חוץ מעצמות הפסח מפני התקלה וכו'**.—הנה הני תרי שינויי דרב נחמן בר יצחק ורב זביד דחוקים מאד בלשון הברייתא, וגם הרמב"ם השמיטם אף שפסק (אבות הטומאה פ"ח ה"ד) כר' יצחק, דשימוש נותר מילתא היא, וכבר השיג עליו הראב"ד בהל' פסולי המוקדשין פי"ט ה"ט (וע"ש בכ"מ ומל"מ). אבל בירושלמי פרק זה ה"ט [לה ע"א] מצינו שיטה אחרת, והוא דברייתא זו אתייא כרבנן דפליגי עליה דרבי (לקמן פד ב, ועי' שם בתוס' ד"ה איתמר) וסברי, דאפי' עצם שאין עליו בשר כלל יש בו משום שבירת עצם, וגם אתייא כר' יעקב דאמר "פסח שהיה לו שעת הכושר ונפסל יש בו משום שבירת עצם, ולפיכך אסור להשליך עצמות פסח אף שאין בהן מוח מפני התקלה, שמא ימצא אותן אדם וישברן ויעבור בל"ת. ולפי שיטה זו מה ששנינו "עצמות הפסח ישרפו בט"ז" הוא בכל העצמות אפי' אותן שאין בהן מוח, ומשום תקלה.

ודע שמדברי הרמב"ם (הל' קרבן פסח פ"י ה"א) מבואר, שלדעתו אינו חייב בל"ת אלא על עצם שיש בו מוח או בשר כזית, ואף בפסח שנפסל מאחר שהיה לו שעת הכושר, ומ"מ אסור לכתחילה לשבור אפי' עצם שאין בו מוח או בשר כלל, ולכך אסור להשליכן אלא לשורפן, ואין חוששין משום פקע כרבא (לקמן פד ב). ואפשר דאף אביי מודה בזה משום תקלה. וזה כעין שיטת הירושלמי. וכבר כתב מהרי"ק בתשובותיו סימן ק' היכא דתלמוד דילן מעמיד בשינויא דחיקא והירושלמי כפשטה תופס רמב"ם שיטת ירושלמי.

דף פג:

(פג ב תוספות) **ד"ה ליתן וכו' אסור לשורפן בליל מוצאי יו"ט**.—עי' מ"ש לעיל ג א.

(פג ב) **שהוכרו ולבסוף נתערבו**.—עי' רש"י שכתב "לאו דוקא", וטעם ללשון זה כתבתי בחולין צ ע"ב (ע"ש).

דף פד:

(פד רע"ב רש"י) **ד"ה ואין נימנין וכו' שיכול להוציא וכו' דרך האף**.—בירושלמי פרק זה ה"ט [לה ע"א] איתא: "שהוא יכול להוציאו דרך האוזן".

דף פו:

(פו ב) **כל מה שיאמר לך בעה"ב עשה חוץ מצא**.—פי' שרק כל דבר שיאמר לך בעה"ב תעשה, אבל לא שלא ברשותו. ואין האורח יושב עד שיאמר לו בעה"ב "שב", דפעמים

יקפיד בעה"ב אם האורח ישב מעצמו (עי' שבת מו א). וכן לא יאכל עד שיאמר לו בעה"ב "אכול", שמא אין סעודתו מספקת לאורח (עי' תענ' כג ב). וכן לא יקח האורח ויתן אף לבנו של בעה"ב בלא רשותו (עי' חולין צד א). אבל אם בא זמנו של אורח לצאת לדרכו אינו צריך להמתין עד שיאמר לו בעה"ב "צא", אלא יצא בעצמו, כי אין דרך ארץ לבעה"ב שיצוה לאורח לצאת מביתו.

והיינו נמי מה שאמרו לו לרב הונא בריה דרב נתן "מ"ט כי אמינא לך ניתב מר אפוריא יתבת", פי' למה הוצרכת להמתין עד שאמרנו לך "שב", ולא ישבת מיד בבואך. ומה שפי' רש"י בזה דחוק (כ"ז שמעתי).

(פו סע"ב) **אמר רבינא ונותנין שכר דמים וצריך האחרון להוסיף דמים**.—שתי גירסאות התחברו כאן, גירסת רש"י וגירסת ר"ח ותוספות[12].

דף פז.

(פז א) **אלו בחורי ישראל וכו' אלו בתולות ישראל וכו'**.—כעין זה בעירובין כא רע"ב.

דף פז:

(פז סע"ב) **ג' חזרו למטעתן וכו'**.—לבד מג' אלו יש לחשוב עוד ליוסף שאמרו בסוטה (יג ב): משכם גנבוהו ולשכם נחזר אבידתו[13].

דף פט.

(פט א) **משנה ר"ש אומר עד שיזרק הדם**.—יש לעיין דהא ר"ש סובר דכל העומד לזרוק כזרוק דמי (לעיל יג ב).

דף צב.

(צב א תוספות) **ד"ה אבל וכו' תימא וכו'**.—עי' תויו"ט ותוספות חדשים, שנדחקו ליישב זה. אבל בפשיטות נראה דמיירי כאן בערל שנטמא במת, וקמ"ל דערל מקבל הזאה. והכי תניא בתוספתא פ"ז: מודין ב"ש וב"ה בערל ישראל שמקבל הזאה, וכן משמע סוף פרק זה, ועי' יבמות עא ב.

[12] [ובכל כתבי יד ודפוסים ישנים לי' "וצריך האחרון להוסיף דמים", ועי' ד"ס.]
[13] [בכתב יד מינכן: בשכם גנבוהו ובשכם נחזיר אבידה. אבידה־ גם בהגדות התלמוד.]

דף צד.

(צד א) **אנא ביממא הוא דאמרי ורבנן הוא דקא טעו דקא חשבן דקדמא וחשוכא.**—עיקר הביאור הוא, דר' יוחנן אמר דמהלך ארבעים פרסאות הוא מן הנץ החמה ועד שקיעת החמה, וטעו רבנן וחשבו שגם מעלות השחר עד הנץ וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים בכלל זה. וזהו ענין "דקדמא וחשוכא" כדמוכח במגלה כ ע"ב.

(צד סע"א רש"י) **ד"ה בין עגלה וכו' כמה כוכבים יש וכ"א כדי יישוב וכו'.**—עי' תד"א רבה פ"ב משמע דר' נתן פליג אמאן דאמר כל היישוב כולו אינו יושב אלא בין עגלה לעקרב.

(צד א תוספות) **ד"ה כל הישוב וכו' הך פליגא אהא וכו' כל העולם כולו שליש ימים וכו' דא"כ לא היה להיות ברקיע אלא שלשה כוכבים.**—דבריהם תמוהים, דאיך עלה על דעתם, שחצי כדור של הרקיע אינו גדול מאורך הארץ, שהיא כקו אלכסון של עגול [= קוטר] כנגד חצי העגול אם היה גובה הרקיע מן הארץ כמחצית אורך הארץ. אבל כבר אפשר שגובה הרקיע הוא הרבה יותר מאורך הארץ, ולפי זה אפשר להיות ברקיע כוכבים לאין מספר אף שכל אחד גדול מן הארץ עצמה כפי עוצם מרחק השמים מן הארץ. ועי' חגי' (יב א) תוס' ד"ה מסוף. שוב מצאנו בס' מדרש תלפיות ענף כוכב, שהעיר על זה.

דף צד:

(צד ב תוספות) **ד"ה מעולם וכו' דעגלה לאו היינו מזל שור וכו' והכא אמר שאינן זזין וכו'.**—דבריהם נפלאים ממני, כי תמה על עצמך דמשום שאין עגלה הולכת מצפון לדרום, וכן להיפך עקרב אינו הולך מדרום לצפון, המזה יש לנו הכרח לומר, שאינם זזים ממקומם והם תמיד למעלה? והרי מבואר לכל מתחיל ללמוד בחכמות המזלות, שכל הכוכבים אשר בכדור הרקיע מתנועעים ע"י הגלגל היומי ממזרח למערב, וכל כוכב וכוכב שברקיע הוא נראה תמיד י"ב שעות למעלה מן הארץ וי"ב שעות למטה מן הארץ, אלא שבמקומות הסמוכים לציר הצפוני נראים כל הכוכבים הסמוכים לציר כל כ"ד שעות, ולהיפך במקומות הסמוכים לציר הדרומי. ולפי זה נראה עיקר כדעת רש"י, דעגלה היינו שור מי"ב מזלות, וכן עקרב הוא עקרב מי"ב מזלות הידועים, ובמקומות הסמוכים לקו המשוה מכאן ומכאן הם נראים י"ב שעות למעלה על הארץ וי"ב שעות הם למטה מן הארץ כפי מהלך הגלגל היומי.

דף צה.

(צה רע"א משנה) **מה בין פסח הראשון לשני וכו'**.—איני יודע אם גם פסח שני עושים אחר תמיד של בין הערבים כדין פסח ראשון, או שמא עושים אותו לפני תמיד של בין הערבים, דלעיל (נט א) נתנו טעם: למה עושים פסח ראשון אחר תמיד של בין הערבים משום דכתיב בפסח "בערב" ו"בין הערבים", והרי פסח שני אין כתוב בו אלא "בין הערבים" בלבד. ואין ראייה מזה שלא מנו במשנתנו בין הדברים שבין פסח ראשון לשני, מה שראשון נשחט אחר תמיד של בין הערבים ולא השני דהרי מלבד זה תני ושייר כמו שכתבו בתוס' ד"ה מה. וגם בהלכות פסח להרמב"ם סתם ולא כתב דין פסח שני בזה.

דף צז.

(צז רע"א) **אמר שמואל כל שבחטאת מתה וכו' וכל שבחטאת רועה וכו'**.—כעין זה אמר שמואל במנחות פ ע"א.

דף צט:

(צט ב תוספות) **ד"ה לא יפחתו וכו' דא"כ הוה ליה למתני ארבע כוסות בלא מ"ם**.—אינו מובן לי דשפיר אמר במ"ם דישתדל שלא יהיו לו פחות מארבע, ולא סגי בשלש. ועי' כתובות פ"ד מ"ד (מו ב).

דף קג.

(קג א) **א"ר חנינא משל וכו'**.—כעין זה א"ר חנינא בשבועות ו ב ונדה לז ב. ועי' בכורות יח ב, דאיתא כעין זה בשם ר' חייא, ונראה שט"ס הוא, וצ"ל: ר' חנינא[14].

דף קג:

(קג ב) **שמעא מדעתא דנפשיה קא עביד וכו'**.—נראה דלכך לא גילה לו רבא תחילה דאבוקה להבדלה מצוה מן המובחר משום שאין זה דין אלא מדת חסידות, ולא רצה להתפאר בחסידות משום הצנע לכת (עי' סוכה מט ב) ושלא יהא כנוטל את השם (עי' לעיל נה א) ושלא יחזיק טיבותא לנפשיה (עי' כתובות עז ב). ועי' בתוס' שבמרדכי כאן שנדחקו בזה.

[14] [אבל בכ"י מינכן שם: א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, וכן הגיה בשמ"ק.]

דף קז.

(קז סע"א רשב"ם) **ד"ה ארנב"י וכו' גידל דמן נרש**.—צ"ל: גידל בר מניומי (ועי' מ"ש ע"ז ברש"ל).

(קז א תוספות) **ד"ה אם טעם וכו' שהוא רוב רביעית דאמרינן לקמן והוא דשתה רובא דכסא וכו'**.—הנה דעת התוס' בהא דאמרינן לקמן (קח ב) "השקה מהן לבניו ולבני ביתו יצא" "והוא דאשתי רובא דכסא" היינו שהמקדש שתה רוב הכוס והשקה מן הנשאר לב"ב, וכ"כ הרא"ש פרק זה סי' כא; ומהא דאמרו כאן דצריך לשתות מלא לוגמיו, ולקמן אמרו "רובא דכסא" הוכיחו התוס' דחד שיעורא הוא. ועוד כתבו התוספות (לקמן קח ב ד"ה רובא) דלכתחילה צריך לשתות רביעית שלימה אלא דבדיעבד יצא ברוב רביעית. ולפי שיטה זו קשה למה אמרו כאן "מלא לוגמיו", ושינו לקמן ואמרו "רובא דכסא". ועוד למה הוצרכו לומר לקמן דאם השקה לבניו ולבני ביתו את הנשאר מן הכוס אחר ששתה המקדש כמלא לוגמיו דיצא, דאפי' אם לא השקה את הנשאר כלל כבר יצא במה ששתה בעצמו מלא לוגמיו, וכי משום שהשקה את הנשאר לבניו ולב"ב מיגרע גרע? והיה נראה לומר דלכתחילה צריך הוא המקדש לשתות רביעית שלימה, אלא שאם לא שתה אלא מלוא לוגמיו יצא בדיעבד, (ולפ"ז יהיה מלא לוגמיו פחות מרוב רביעית). ואם הוא עצמו לא שתה מלוא לוגמיו אלא פחות משיעור זה או שלא שתה מן הכוס כל עיקר והשקה ממנו לבניו וב"ב בזה אמרינן לקמן, שאינו יוצא י"ח אלא א"כ שתו בניו וב"ב רוב הכוס, שהוא יותר מממלא לוגמיו כמו שביארנו.

דף קח.

(קח א) **סבר לה כי הא וכו' מכשיר היה בן בתירא וכו'**.—בירושלמי ריש פרק זה הביאו ברייתא שלימה, דר' יהודה בן בתירא אוסר לאכול בערב פסח בין חמץ ובין מצה.

דף קט.

(קט א) **בבבל בבגדי צבעונין**.—פי' דבגדי פשתן היו מצויים הרבה בבבל[15], ואין בהם שמחה, ואין צורך למה שכתבו התוס'.

שם **תמנייתא קדמייתא דהות בטבריא הות וכו' ובה משערין רביעית של פסח**.—לפי פי' רש"י ורשב"ם הוה להו למימר "ובהן משערין רביעית של פסח" בלשון רבים. ונ"ל

[15] עי' תענית כט רע"ב, דבבבל היו מצויים דקלים וכלי פשתן.

דתמניתא דהכא היא שמינית הקב[16] של לח שהוא חצי לוג או שתי רביעיות ומחציתה רביעית אחת ותמניתא זו היתה חצי לוג מדברית. וה"נ איתא בירושלמי דפרקין [לז ע"ג]: תני חצי שמינית טיברנית ישנה. והשמינית החדשה של טבריא כבר הקטינו ברביע והיתה רק של רביעית ומחצה מדברית. וכעין זה איתא בירושלמי חלה (פ"ב ה"ו, נח רע"ד): "קבייא באתריהון[17] רובעיא אזדרעון". וברור אצלי שט"ס הוא וצ"ל "איזדערון" פי' מלשון "זעיר"[18]. ובלשון התפעל יבא ד' אחר הז' במקום התי"ו כדרך הפעלים שעי"ן הפעל שלהם הוא זי"ן כמו "אזדריק" (לעיל פא ב) מן "זרק", וכן "מזדווגין" (ר"ה יא א) מלשון "זוג".

(שם תוספות) **ד"ה חוץ מערבי פסחים וכו' לכך נראה דגריס לילי פסחים**[19] **וכו'**.—וכעין זה כתב בר"נ על הרי"ף גיטין פ"ד (דף קסד ע"א) "דלישנא דערב שבת משמע מערב שבת", אבל אין זה מוכרח דהא "ערבי יוה"כ" דהכא היינו לילי יוה"כ כדמוכח בתוס' יומא פ"ה/ד ה"ב[20], וכן לעיל (קז א) "מי שלא קידש בערב שבת" והיינו לילי שבת, וכעין זה בכתובות ד א "לא יבעול לא בערב שבת" והיינו בלילי שבת.

(שם תוספות) **ד"ה רביעית וכו' דבירושלמי מיירי באצבעות ציפוריים וכו'**.—זה פלא בעיני, דהיכן מצינו שהוסיפו על האצבעות ועל הטפחים ועל האמות? וכי משום שאמרו בעירובין (פג א), שהוסיפו על הלוגין והקבין והסאין נלמוד במה מצינו על האצבעות והטפחים? אתמהה. אבל זו אחת מן החלוקות שבין בבלי לירושלמי.

דף קט:

(קט ב) **ולא ישתה תרי ולא יקנח תרי וכו'**.—בפי' ר"ח וכן ברא"ש השמיטו הא דלא יקנח תרי. וכן בדין שאין לזה מקום בזוגות שהוא כנמלך, וכדפרכינן ב"לא יעשה צרכיו".

דף קיא:

(קיא ב) **טולא דכנדי טולא דפרחא וכו'**.—עי' בהגהות הגרי"ב והגר"א, שהגיהו מדעתם, ונעלם מהם כי נשמט כאן "טולא דתאינה" כמו שתמצא במנוה"מ סי' שי"ט[21].

[16] ולאפוקי "תומן" דב"ב פט ב, שהוא שמינית הלוג (עי' מ"ש בתוס' כאן ד"ה תמניתא).
[17] פי' במקומו של ר' יוחנן כמבואר שם, והוא טבריא.
[18] [ועי' מ"ש המחבר בשערי תורת ארץ ישראל, עמ' 126-127.]
[19] [וכן בכ"י אוכספורד הנוסח: חוץ מלילי פסחים.]
[20] אע"פ שרש"י בסוכה כח א לא פירש כן (ע"ש).
[21] [וכ"ה "טולא דתאינתא" גם בכי"י מינכן ב' ואוכספורד ובהגדות התלמוד.]

דף קיב.

(קיב א רשב"ם) **ד"ה ריב"ק הוא בן ר"ע וכו'**.—עי' תוס' ד"ה צוה, שדחו זה. ויש סיוע לדבריהם מפני שא"א שבנו של ר"ע לא יקיים מצות אביו שציוהו "אל תמנע מנעלים מרגליך", ומבואר בשבת (קנב א), דריב"ק הלך בלא מנעלים. ועי' מ"ש בבכורות נח א.
(קיב סע"א רשב"ם) **ד"ה ואם בקשת וכו' למוד בפני רב ואמור שמועותיו משמו**.—נ"ל דלשון "היתלה" אינו דבר ברור (כמו בנדה נח א: וחבירתה תולה בה) וה"נ י"ל שצוהו, שאם ירצה לומר דבר ויקבלו ממנו יאמר בשם אדם גדול אף שזה לא אמרו וכדאיתא לעיל (כז א), דשמואל תני איפכא כי היכי דליקבלו מיניה, וכן בעירובין נא א, שאמר רבה דין אחד בשם ר' יוסי כי היכי דליקבל מיניה רב יוסף.

דף קיג.

(קיג סע"א) **ועל עשיר המעשר פירותיו בצינעא**.—איני יודע למה תפסו "עשיר" דוקא, וגם למה דוקא "בצינעא". ויותר רבותא היה בעני שמעשר פירותיו, ואף שאין לעני אלא מעט, כבר אמרו במשנה סוף מנחות (קי ע"א): אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ובויק"ר פ"ג איתא, שבעל השור ראה בחלום: קרבנו של עני קדמך. וראיתי ברבינו בחיי פ' וישב, שהביא מדרש[22]: "ג' נאמנים הם בעל הבית המפריש מעשרותיו כראוי...רווק הדר בשכונת זונות ואינו חוטא...עני שהפקידו לו פקדון ולא נחשד עליו". ועי' בספר חסידים הוצאת מקיצי נרדמים, סי' תתתרי"ג.

דף קיג:

(קיג סע"ב) **והיושבת על דם טוהר אסורה לשמש וכו'**.—כפי' רשב"ם כן פירשו ר"ח ובה"ג הלכות יולדת ואשכול ח"א סי' ל"ח, אבל אין הלשון מכוון כפי פירושם, דהכי ה"ל למימר "והאשה שכלו ימי טהרה שלה אסורה לשמש". ועוד דסתם עונה היא או יום או לילה כ"ש רשב"ם, וכאן אי אפשר להיות עונה יום אלא לילה דוקא. וא"כ הול"ל "וכמה אמר רב לילה". לכך נראה לפרש דאכל הימים שהיא יושבת בימי טוהר קאי, שאם ראתה דם ביום או בלילה אסורה לביתה אותה עונה שראתה בה: אם ביום אסורה כל היום, ואם בלילה אסורה כל הלילה. ואחר שעברה העונה טובלת וטהורה. וכעין זה מצינו בנדה (לו ב), שאמר רב "המקשה נדה ליומא", ופי' רש"י: המקשה ורואה דם בימי זיבה אע"ג דלא אתיא ביה לידי זיבה מיהו באותו היום אסורה לשמש, ולערב

[22] והוא בתנחומא וישב ה', ונוסח אחר יש בכלבו מעשה תורה סי' קיח.

טובלת ואינה צריכה לשמור יום כנגד יום ע"כ. והטעם שאסרו לשמש עונה כשראתה בימי טוהר יש להבין מירושלמי ריש נדה, דהכי איתא התם: "רבי אמי בשם רב רבי בא בשם רב יהודה בדקה ומצתה טהור (פי' דם טהור שאינו מחמשה דמים הטמאים באשה) אסורה לביתה עד שיתנגב מעיינה. ר' טובי אמר בשם ר' אבהו אסורה לביתה עד מעת לעת וכו' ולמה היא אסורה שמתוך שהיא מתרגלת בדמים טהורין היא מתרגלת בדמים טמאים". וכעין זה בתלמודנו (נדה מא ב): "א"ר יוחנן מקור שהזיע כשתי טיפי מרגליות טמאה. למאי אילימא לטומאת שבעה, חמשה דמים טמאין באשה ותו לא. אלא לטומאת ערב" ע"כ. ולפי פשוטו משמע שהיא טמאה טומאת ערב לבעלה כעין עונה דהכא ומעל"ע דירושלמי וכפי הטעם שאמרו בירושלמי[23]. ולהיפך לענין טהרות היא טהורה כדמוכח בנדה יט ב וכמו שביארנו. ואל תתמה מה שמקילין בטהרות יותר מלבעלה, ובכל מקום מחמירין בטהרות יותר מלבעלה, שכבר מצינו כיוצא בו בנדה סג ב: "אזהרה לבני ישראל שיפרשו מנשותיהן סמוך לוסתן"; ולענין טהרות שנינו בריש נדה: "כל אשה שיש לה וסת דייה שעתה", ואינה צריכה לפרוש מטהרות עונת וסתה[24]. ומצאנו בספר והזהיר פ' תזריע (ומובא בפרדס לרש"י סימן ר"פ) וכל יולדת יולדת בזוב היא וצריכה שתשב ז' נקיים וכו' ואחר ז' נקיים כל הדם שהיא רואה וכו' דם טוהר הוא ומפרשת עונה מעל"ע וטובלת ומשמשת ע"כ. ומזה משמע שמצריך הפרשת עונה וטבילה לכל אשה שרואה דם בימי טוהר שלה ומפרש דעונה היא מעל"ע. ועי' שו"ת הגאונים חמדה גנוזה סי' קע"ג בשם ר' יצחק בר יעקב גאון, שאשה שכלתה לה ימי טהרה מ' לזכר או פ' לנקיבה אינה צריכה טבילה.

שם **הוא יוסף איש הוצל הוא יוסף הבבלי וכו'**.—דע שהוצל היא עיר בבבל קרובה לנהרדעא (כמו שכתב יוחסין ע' ר' יאשיה דהוצל). ועי' כתובות (קיא א): "בבל לא חזיא חבלי משיח תרגמא אהוצל דבנימין". ומשמע דהוצל שבבבל נקראת "הוצל" סתם וגם "הוצל דבנימין". אבל המאירי בכתובות שם כתב, דבספרים ישנים איתא "הוצל" סתם, וכ"כ הר"נ על הרי"ף מגילה פ"א דלא גרסינן בכתובות הוצל דבנימין אלא הוצל

[23] והרמב"ם בפ"א ה"י ממשכב ומושב פי' הא דטיפי מרגליות לענין טהרות. וזה תימה שהרי בנדה (יט ב) אמרו בפשיטות שדם ירוק אפי' מנדה אינו מטמא את הנוגע בו משום דאינו משקה שמתעגל ויוצא כמבואר בפי' רש"י שם, וכ"כ הרמב"ם עצמו בפ"א ה"ח ממשכב ומושב, שדם ירוק מנדה וזבה טהור. ועי' בתוס' הרא"ש (נדה כב א), שנדחק לומר בהא דב' טיפי מרגליות דהלכות מקור הלכה למשה מסיני הן. ועי' בנודע ביהודה מהד"ת יו"ד סי' צ"ז, שנדחק מאד ליישב זה, ואין דבריו מחוורין כמו שיראה המעיין.

[24] ועי' טי"ד סי' ק"צ בשם רמב"ן שלא הוזכרה בדיקת סמנין אלא לטהרות, אבל לבעלה אע"פ שלא עבר אסורה, ועוד שם ב"י סי' קצ"א בשם ר"ח דמחמיר בדין אחד לבעלה מבטהרות.

סתם[25]. והוצל דבנימין היא עיר בא"י בחלקו של בנימין ונזכרת במגילה ה סע"ב, וכן יש לגרוס שם: ר' אסי קרי בהוצל דבנימין דהיינו בא"י (ע"ש), ולפנינו הנוסח במגלה שם הוצל סתם, וכן עיקר, והיא הוצל של בבל מקומו של רב אסי, תלמיד חבר של רב[26]. וכצ"ל באיכא דאמרי שם: "א"ר אסי האי הוצל דבית בנימין מוקפת חומה מימות יהושע היא" יש להגיה: הוצל סתם[27]. ואם העיקר כגירסא שלפנינו ב"איכא דאמרי" יהיה כמו שכתבנו למעלה, שהוצל סתם שבבבל היתה נקראת גם "הוצל דבנימין" על שם זה שבנה או קנה עיר זו[28] כמו "מתא דבי ר' חייא" בעירובין נט ב, ועי' עוד מ"ש ביומא נב ב.

שם **הוא ר' יצחק בן חקלא הוא ר' יצחק בן אלעא וכו'**.—דע שיצחק בן אלעא לא מצינו עוד בשום מקום. לפיכך העיקר כמו שהעתיק בפי' ר"ח כאן שכתב "יצחק בר אחא דשמעתא יצחק חקולא יצחק בן אלעזר יצחק בן טבלא יצחק נפחא אלו כולן בעלי אגדות ומתניתא ונזכר שמם פעם כך ופעם כך, אבל כשמזכירין מפיו שמועה מזכירין שמו ר' יצחק בר אחא". ועי' בדברינו על סה"ד בע' ר' יצחק בן אלעזר ובע' ר' יצחק בן טבלא.

דף קיד:

(קיד ב) **שלא ישהא בין אכילה לחברתה וכו'**.—פי' וזמן שתי האכילות בכלל כעין מה שאמרו (ר"ה יח א) עשרת הימים שבין ר"ה ליוה"כ.

דף קיז.

(קיז א) **פסלו של מיכה עומד בבכי**.—לפי פי' רש"י ורשב"ם בחד לישנא הוא שם מקום, אבל בסנה' (קג א) מפורש, דפסלו של מיכה היה עומד בגרב ג' מילין משילה. לכך נראה יותר כפי' שני שכתב רשב"ם כאן.

דף קיח.

(קיח א) **אשרינו אם עמדנו בראשונה**.—נ"ב ס"א "שלא עמדנו בראשונה"[29], אבל העיקר כנוסח שלפנינו כמבואר בב"ר פ"כ.

[25][גם בכ"י מינכן בכתובות לי' "דבנימין".]
[26]עי' קידושין נח ב וחולין כו ב.
[27]["דבית בנימין" לי' בשלשה כי"י במגלה, ועי' ד"ס].
[28][ושמו היה " מנימין " (במ"ם), כנוסח כ"י אוכספורד וגליון כ"י מינכן ב'.]
[29][כנוסח הגדות התלמוד ועין-יעקב הראשון (ד"ס).]